

Helena Granström

HELENA GRANSTRÖM är författare och fil.lic. i matematik. Hon debuterade 2008 med essän *Alltings mått*, och har därefter utkommit med ytterligare fyra titlar, senast romanen *Hysterios* (2013). Våren 2016 utkommer *Det som en gång var*, en bildsatt hybrid mellan essä och roman, som behandlar samtidens ekonomiska och teknologiska praktiker och de kulturella berättelser som möjliggör dem. Texten som här följer "Utan rent vatten dör vi" är tidigare publicerad i 10TAL nr 12/13 2013 *Klimatsorg*.

Foto: Elin Strömberg

Utan rent vatten dör vi

Ekologi är i den här kulturen en teknisk fråga, en fråga om kvantitativa bedömningar: 7 miljoner hektar skog per år skövlade eller 13 miljoner, 5 000 arter per år utrotade eller 15 000, två graders global temperaturhöjning eller fyra? Hur mycket dioxin i mödrars bröstmjölk, hur många sorters ftalater i spädbarnsurin?

Ekologi är i den här kulturen vetenskapligt baserad administration, begränsning av den förstörelse som vi förstår som ofrånkomlig – och som är ofrånkomlig, så länge industriellt jordbruk, industriell djurhållning och industriell produktion existerar.

Och kanske är varje annan form av ekologi än den strikt ingenjörsmässiga omöjlig i den här kulturen. Tusentals år av kulturell praktik har verkat för att eliminera den enda grunden för verklig ekologi: människans relation med sin levande omgivning. I vår kulturella mytologi finns ingen omvärld att ingå relation med; det som finns är resurser att utvinna, materia att bearbeta. Om den konkreta produktionsapparaten fungerar genom att omvandla levande till dött – träd

till papper, berg till konservburkar – verkar det kulturella mytskapan-
det på samma sätt, bara ännu mer effektivt: Träd och berg är väl inte
levande? Det sker inget dödande, eftersom det aldrig funnits något
liv att ta. En sådan berättelse om världen är både en förutsättning för
och en konsekvens av den storskaliga förödelse som vi bevittnar idag.
För en kultur baserad på exploatering finns ingen annan möjlighet än
att förneka de exploaterades subjektivitet.

*”I vår kulturella mytologi finns ingen
omvärld att ingå relation med; det som
finns är resurser att utvinna,
material att bearbeta.”*

En av de viktigaste effekterna av de senaste seklers tekniska utveck-
ling är avlägsnandet av människan från hennes basala försörjning.
Den specialiserade arbetsdelning som förordades redan av Platon har
i och med det industrialiserade samhället nått sin logiska slutpunkt:
ett samhälle vars medborgare är helt oförmögna att på egen hand
tillgodose sina grundläggande behov. Vi odlar inte längre vår mat, än
mindre samlar, jagar eller fiskar den. Vi möter aldrig ens den som gör
det, och vi lär aldrig känna de ekosystem från vilka den hämtas. På
samma gång har konsekvenserna av våra handlingar förskjutits i tid
och rum på ett sätt som gjort dem alltmer ogripbara. Den enskilda
människans påverkansfär har vidgats till att omfatta långt mer än
hennes egen närmiljö, långt mer än hon har kapacitet att känslomäs-

sigt förhålla sig till. Hur förstår man – annat än på ett strikt intel-
lektuellt plan – kopplingen mellan bilkörning och smältande polaris,
p-piller och vanskapta fiskar, datorer och cancer, parfym och infer-
tilitet; mellan sitt eget liv och det flyende livet hos den sista vilda
klöverhumlan eller fjällräven?

Och det är också genom detta som ekologi i någon verklig men-
ing blir omöjlig: Så länge lagren av abstraktion täcker över såväl
konsekvenserna av våra handlingar som vårt akuta beroende av vår
omgivning, förblir ekologi ett teoretiskt fenomen. Den upplevelse av
beroende som springer ur direkt, kroppslig erfarenhet riktar sig inte
mot vår levande omvärld, utan mot ekonomisk och teknologisk in-
frastruktur. Inte mot sjöarna, utan mot vattenledningar och avlopps-
system; inte mot haven, fälten eller skogen, utan mot stormarknader
och fabriker. När människan berövas en direkt relation till sin egen
försörjning förskjuts också hennes lojalitet, från ekosystemen till de
strukturer som förstör dem.

Att den känslomässiga insikten om vårt beroende av vår naturliga
omgivning är starkt begränsad är alltså delvis en konsekvens av ma-
teriella förutsättningar – men bara delvis. I minst lika stor utsträck-
ning är den en konsekvens av den kulturella berättelse som konse-
kvent förnekar detta beroende; som ersätter det med en teknologiskt
förmedlad fiktion om oberoende och allmakt. I denna berättelse är
miljöhänsyn – i den mån de existerar – differentierade från män-
niskohänsyn, som om det vore någon skillnad i någonting annat än
ett mycket kort perspektiv. I denna berättelse innebär hög levnads-
standard inte friskt vatten, ren luft och giftfri mat, utan bekväm-
lighet. Och med bekvämlighet som allt överordnat mål följer med

nödvändighet en reduktion av relationer, såväl mellanmännsliga som artöverskridande: att verkligen ingå i en relation med ett annat levande är inte bekvämt. Så länge vi faktiskt tror på myten om vårt eget oberoende förblir vår förståelse av begreppet ekologi utarmad. Det är det ömsesidiga beroendet, frånvaron av avgränsning, som är ekologins själva kärna.

För att fiktionen om oberoende skall kunna upprätthållas krävs att den hela tiden iscensätts. Kloning och konstgjorda livmödrar, köttodling i laboratorier, artificiell intelligens och virtuella verkligheter: vetenskap och teknologi samverkar för att sätta naturen ur spel och överta dess funktioner. Städer, konstruerade miljöer där allt som existerar gör det för ett mänskligt syfte, förmedlar illusionen av att människan kan skapa – har skapat – världen. Respekt för naturliga processer ersätts med tilltro till teknologiska, och de senare tycks göra de förra överflödiga. Varför till exempel minska energikonsumtionen när vi snart hittar nya hållbara energikällor? Det är en tillförsikt som skulle vara vacker i sin förbehållslöshet, om den inte vore så djupt destruktiv.

Tron på det vetenskapliga och teknologiska framsteget genomsyrar den här kulturen i en sådan utsträckning att den är fullkomligt transparent; underförstådd i varje politiskt beslut, närvarande i varje handling eller frånvaro av handling. Trots att samtliga av de miljöproblem som mänskligheten står inför har tekniken som upphov, är de lösningar som föreslås nästan uteslutande av teknisk karaktär. Trots att ekonomins omvandling av allting till resurs systematiskt ödelägger världen, är det denna omvandling som enligt forskare som Gretchen Daily – belönad med 2012 års Volvo Environment Prize – skall rädda

den. Hennes lösning på miljöproblemen är att kvantitativt börja värdera de tjänster som ekosystemen utför åt människan. Naturen skall, i än högre grad än idag, infogas i den pengaekonomi som humanekologen Alf Hornborg har beskrivit som ett symboliskt system med ett enda tecken, ett språk med ett enda ord: Skog är lika med pengar. Liv är lika med pengar. Sex är lika med pengar. Luft, vatten och land är lika med pengar. Ekologi är i den här kulturen en teknisk fråga, eftersom allting i den här kulturen är en teknisk fråga.

Den teknologiska berättelsen löper parallellt med den postmoderna i förnekandet av att någonting är unikt. Varför värna om urskogar eller utrotningshotade arter, om ursprung och unicitet är meningslösa begrepp – varför värna om någonting alls, när allt är utbytbar, och möjligt att reducera till mekanisk funktion? Det postmoderna tänkandet erkänner ingen fundamental skillnad mellan en urskog och en granplantage, en fri älv och en uppdämd – eller mellan verkligheten och det virtuella. Genom denna centrala oförmåga sanktionerar postmodern filosofi såväl den systematiska ödeläggelsen av naturen som ersättandet av den med artificiella – eller virtuella – miljöer. Verklig ekologi skulle vara den känslomässiga insikten om vårt fullständiga beroende av vår levande omgivning, att allting inte är förhandlingsbart, att tekniken inte kommer att rädda oss. Tekniken kommer inte att rädda oss.

Det finns en aspekt av den kulturella mytologin som går djupare än teknikoptimism och framstegstro, djupare än föreställningen om oberoende: övertygelsen om att det inte skulle kunna vara annorlunda. Den här kulturen insisterar, som författaren och miljöaktivisten Derrick Jensen har påpekat, frenetiskt på att alla kulturer förstör det

land de tar i anspråk. Det är en övertygelse som är nödvändig för att förstörelsen skall kunna fortgå. Men det mest skrämmande med denna övertygelse är inte att den underlättar destruktionen, utan att den omöjliggör motståndet. Hur slåss man för något man aldrig har upplevt? Hur tolkar man känslan av saknad och omsätter den i handling?

Den kulturella minnesförlusten inskränker sig inte till de kulturer som under den absoluta merparten av människans historia har underlåtit att förstöra sin livsmiljö, utan även till de naturliga miljöer som har eliminerats. Vem minns hur mycket fisk det en gång fanns i Östersjön; att Luleå, Östersund, Stockholm, Malmö en gång var täckta av urskog? Och vem skall minnas att det en gång fanns fisk i Östersjön, eller att en skog en gång var något annat än granar i raka rader? Vad sker med det barn som växer upp utan att någonsin ha upplevt en miljö som inte är påverkad av människan – och som inte ens har tillgång till berättelser om att sådana har funnits?

Och vad har redan skett med oss, eftersom vi förblir passiva? Cancer, ADHD, diabetes, infertilitet och depression ökar stadigt i takt med det som alla kulturella ansträngningar vill få oss att förstå som höjning av vår levnadsstandard – om inte ens ett angrepp mot det ekosystem som är vår egen kropp får oss att agera, är det oklart vad som skall göra det. Var, för att använda sig av den här kulturens kvantitativa mått, går gränsen? Hur många fall av barncancer, hur många utrotade arter, hur många timmar per dag framför en skärm, hur långt avlägsnade från relationer med någonting levande innan vi vägrar delta?

Det finns en ekologisk verklighet som undflyr varje försök till omdefinition, varje mytologisk förvrängning av världen: Utan ren luft

dör vi. Utan rent vatten dör vi. Vi är inte mindre beroende av ekosystemen än vad fostret är av den kropp som bär det. Först när den insikten drabbar oss, är ekologi i någon verklig mening möjlig.

